

spremenljivost pa tudi številni projekti in sodelovanja. Najrazličnejše skupine, šole in mreže so dejavne tudi na področju plesa. Profesionalne delujejo tudi na mednarodni ravni v obliki koprodukcij in izmenjav, pri katerih sodelujejo tako plesalci kot koreografi. V Aarhusu je pet festivalov uprizoritvenih umetnosti, od katerih sta najbolj znana :Danish+ in ILT. :Danish+ je mednarodni prelet (*showcase*) najboljših predstav na področju uprizoritvenih umetnosti za otroke in mlade, poteka pa vsako drugo leto, prav tako kot festival ILT, ki v Aarhus prinaša zanimiv mednarodni izbor visokokakovostnih stvaritev s področja sodobnega plesa in uprizoritvenih umetnosti.

Poleg omenjenih kulturnih organizacij in dejavnosti ima Aarhus tudi festival Aarhus Festuge (Festival Aarhus), ki je namenjen vsem oblikam umetnosti. Gre za enega izmed največjih severnoevropskih kulturnih festivalov, ki je uveljavljen tako doma kot v tujini in poteka od leta 1965. Konec avgusta in na začetku septembra se ulice, klubi, odri, galerije in muzeji spremenijo v prizorišča festivala, kjer na več kot sto različnih odrih in drugih lokacijah deset dni poteka več kot tisoč dogodkov.

BERN

Mathias P. Bremgartner, Andreas Kotte, Frank Gerber in Beate Schappach

Zgodovina in splošni podatki

Bern je sedež švicarske vlade, dejansko (*de facto*) glavno mesto Švice ter najpomembnejše mesto kantona Bern. Mesto leži v osrednjem delu države, leta 2011 pa je imelo 133.656 prebivalcev. Je četrto največje mesto v Švici. Kljub relativno nizkemu številu prebivalstva ponuja Bern pestro kulturno življenje in obilico možnosti za preživljanje prostega časa. Ima 20 muzejev, koncertno dvorano za klasično glasbo, 16 kinematografov s 37 projekcijskimi platni, dva velika športna stadiona in precejšnje število galerij, najbolj pa izstopa po neznanski paleti gledaliških prizorišč in gledaliških predstav ter edinstveni koncentraciji institucij, ki se ukvarjajo z gledališčem. V Bernu med drugim delujejo Stadttheater Bern (mestno gledališče s tremi sekcijami – dramo, opero in baletom, njihovo skupno ime pa je od sezone 2012/2013 dalje Konzert Theater Bern, ki vključuje še simfonično glasbo), živahna svobodna scena »Freie Szene«, ki jo sestavljajo različne neodvisne skupine in prizorišča, mednarodni gledališki festival AUAWIRLEBEN, Hochschule der Künste Bern (univerza za študij umetnosti, vključno z igralsvom in petjem), ljubiteljsko in ljudsko gledališče, komercialno gledališče, švicarski gledališki muzej in arhiv Schweizerische Theatersammlung ter edini akademski inštitut za gledališke študije v državi – Institut für Theaterwissenschaft der Universität.

Mesto Bern je bilo ustanovljeno leta 1191 (sto let pred nastankom Švice) na rtu, ki ga s treh strani obdaja reka Aare. Leta 1353 se je *freie Reichsstadt* (svobodno cesarsko mesto) Bern pridružilo Švicarski konfederaciji. Od uspešne revolucije leta 1848, ki je bila povod za ustanovitev moderne švicarske države, je Bern njeno dejansko (*de facto*) glavno mesto – ker federacija pravnega (*de iure*) glavnega mesta ne predvideva (gre torej za *Bundesstadt*, zvezno mesto, in ne *Hauptstadt*, glavno mesto). Leta 2011 je imel Bern 133.656 prebivalcev, kar je znašalo 1,56 odstotka prebivalstva celotne države (osem milijonov); je četrto največje mesto v Švici (po Zürichu, Ženevi in Baslu). Švicarska posebnost je, da niti najbližja predmestja in obrobja določenega mesta ne spadajo v isto mestno občino, zato se mora njihovo prebivalstvo preštovati posebej. V celotnem bernskem aglomeratu živi približno 200.000 ljudi. Na upravnem območju glavnega mesta Švice živi 2436 prebivalcev na kvadratni kilometer, torej je razmeroma gosto poseljeno. Center Berna je staro mestno jedro, ki leži znotraj rečnega zavoja in spada med UNESCO-va območja svetovne kulturne dediščine.

Staro mestno jedro Berna. Fotografija: Bern Tourismus, uporabljeno z dovoljenjem.

Po ocenah je Bern med najbolj zelenimi glavnimi mesti v Evropi; obkroža ga kmetijska pokrajina kantona Bern. Mesto in večina kantona spadata v nemško govoreči del Švice, ležita pa ob francosko govorečem delu države. Švica ima namreč štiri jezike oziroma kulture – nemško, francosko, italijansko in retoromansko. Zaradi osrednje lege Berna so vsa druga najpomembnejša mesta razen Ženeve (Zürich, Basel, Luzern in Lozana) oddaljena približno uro vožnje z vlakom. Za razliko od Zürich (bančni sektor), Basla (farmacevtska industrija) in Ženeve (mednarodne organizacije in urarska industrija) švicarsko glavno mesto ni znano po določenem trgovinskem sektorju, temveč po upravnih ustanovah. V Bernu je sedež večine zveznih ministrstev, oddelkov in institucij

pa tudi ambasad in sedežev javnih služb, npr. Švicarske pošte in Švicarskih zveznih železnic. Največ delovne sile je zaposlene v zvezni upravi.

Kulturna infrastruktura

Bern je kulturni center celotnega kantona; v njem se nahaja pet osrednjih kulturnih institucij – gledališče Stadttheater, simfonični orkester, muzej moderne umetnosti Zentrum Paul Klee, umetnostni muzej Kunstmuseum ter zgodovinski muzej Historisches Museum. Med njimi je glavno kulturno gonilo mesta v državnem in mednarodnem merilu muzej Zentrum Paul Klee, ki so ga odprli leta 2005 ter pretežno razstavlja moderno in sodobno umetnost. Skoraj vse navedene kulturne institucije so v centru mesta, pa tudi večina manjših kulturnih prizorišč, vendar precejšnji del potrošnikov kulturne ponudbe živi v okoliških mestnih občinah po celotnem kantonu. Poleg stalnih kulturnih institucij ima Bern tudi pet vsakoletnih kulturnih festivalov, ki so pomembni v mednarodnem merilu: TANZ.IN Bern (sodobni ples), BONE Performance Art Festival Bern (performans), Buskers Bern (poletni ulični glasbeni festival), SHNIT (festival kratkega filma) in gledališki festival AUAWIRLEBEN (pretežno neodvisne gledališke skupine). Zadnji omenjeni festival je bil ustanovljen leta 1982 in je pomembna referenčna točka v gledališkem centru mesta; na njem se večinoma predstavljajo mednarodne skupine in nova gledališka estetika. Festival je pomembna referenčna točka v gledališkem življenju mesta. V mestu poteka tudi Biennale Bern (festival likovne in uprizoritvenih umetnosti) ter Musikfestival Bern, ki potekata vsako drugo leto in se pri tem izmenjujeta. Navedene bernske institucije in festivale večinoma subvencionirata mesto in kanton približno v enakem obsegu. Mesto Bern za gledališče letno porabi skupno 11.555.000 evrov,² kar je 86 evrov na osebo.

Gledališka infrastruktura

Za gledališče v Bernu je značilna raznolikost gledaliških oblik in glede na velikost mesta neznanska gledališka ponudba, kar je še osupljivejše glede na dejstvo, da so številna gledališča drugih centrov švicarske kulture (Zürich, Basel, Lozana in Luzern) dejansko zelo blizu. Poleg tega se na razdalji 50 km nahajajo še druga večja gledališka prizorišča v manjših mestih, kot so Biel, Solothurn, Langenthal, Burgdorf, Thun, Fribourg in Interlaken.

V Bernu nobena kulturna dejavnost (muzeji, koncerti itd.) ne pritegne toliko obiskovalcev kot gledališče. To dejstvo podpirajo številčni podatki o obiskovalcih v celotni Švici. Leta 2008 (zadnji številčni podatki, ki so na voljo), si je 42 odstotkov prebivalcev Švice, starejših od 15 let (skoraj trije milijoni ljudi) ogledalo vsaj eno gledališko predstavo.

² Denarna valuta v Švici je švicarski frank. Menjalni tečaj leta 2010/11 je bil približno 1 EUR = 1,20 CHF.

Povprečna cena gledališke vstopnice v Bernu je 35 evrov, kar znaša 0,62 odstotka povprečne mesečne plače. Za primerjavo: vstopnica za kino v povprečju stane 14,50 evra.

Kot ena izmed petih osrednjih kulturnih institucij ima gledališče Stadttheater pomembno vlogo v kulturnem življenju mesta. Za dve stalni prizorišči, stalni igralski in plesni ansambel ter zbor je imel leta 2010/11 angažiranih 342 članov osebja, najel pa je tudi 188 gostujočih zaposlenih. Producira približno 30 novih predstav letno, in sicer štirih gledaliških tipov oziroma žanrov (govorjeno gledališče, ples, opera in muzikal). Predstave na repertoarju pa tudi občutno manj številne gostujoče predstave se izvajajo na štirih prizoriščih. Stavba gledališča Stadttheater stoji v jedru starega mesta in ima glavni oder (740 sedežev) ter manjši oder Studiobühne (50 sedežev). Drugo prizorišče je v nekdanji industrijski hali Vidmar, ki se nahaja na obrobju mesta in ima dva odra s 320 oziroma 120 sedeži.

Tako imenovana »svobodna scena« (*Freie Szene*) je največja in najbolj heterogena gledališka oblika v Bernu. Vključuje najrazličnejša prizorišča najrazličnejših velikosti in opreme ter stalne in *ad hoc* gledališke skupine, katerih število se stalno spreminja. *Freie Szene* vključuje široko paleto gledaliških tipov oziroma žanrov: govorjeno gledališče, avtorsko gledališče (*devised theatre*), *kleinkunst*, lutkovno gledališče in gledališče predmetov, gledališče za otroke in mladino ter performans.

Freie Szene ima v Bernu tri osrednja prizorišča:

- Schlachthaus Theater, ki se posveča avtorskemu gledališču (*devised theatre*) ter gledališču za otroke in mladino,
- Dampfzentrale, ki večinoma deluje kot platforma za sodobni ples in uprizoritvene umetnosti, ter
- Tojo Theater, kjer se predstavljajo vse gledališke oblike pa tudi produkcije manj znanih skupin.

V Dampfzentrale vsako jesen poteka znani mednarodni plesni festival TANZ.IN Bern, spomladi pa je prizorišče mednarodnega gledališkega festivala Auawirleben; enako velja za Schlachthaus Theater. Obe prizorišči pretežno subvencionira mesto Bern, v veliko manjšem deležu pa tudi kanton Bern in nekatere zasebne fundacije. Poleg teh dveh prizorišč je tretje osrednje prizorišče *Freie Szene* tudi Tojo Theater. Nahaja se v kulturnem centru Kulturzentrum Reitschule v bližini železniške postaje. Tojo Theater prav tako prejema subvencije mesta Bern, vendar nima finančnih sredstev, da bi lahko plačalo nastopajoče skupine. Arhitekturna posebnost starega dela mesta je, da imajo hiše kleti z vhodi nad stopnicami neposredno z ulice. Posebnost Berna pa je tudi, da so bile nekatere od teh kleti spremenjene v gledališča, prva izmed njih leta 1949.

Ljubiteljsko in ljudsko gledališče najdemo pretežno zunaj mesta; v kantonu Bern sta zelo pogosta. Vendar nekatere ljubiteljske skupine in skupine ljudskega gledališča svoje produkcije izvajajo v mestu. Na koncu je treba omeniti še Das Theater an der Effingerstrasse, ki ima 200 sedežev in ustvari približno osem novih produkcij na

sezono, ki se prikazujejo tudi več večerov zapored. Je v zasebni lasti, vendar od mesta Bern še vedno prejema subvencijo v višini 250.000 evrov letno.

DEBRECEN

Magdolna Balkány

Zgodovina in splošni podatki

Debrecen leži na vzhodu Madžarske v Veliki nižini. Je drugo največje mesto (leta 2010 je imelo 207.308 prebivalcev) za Budimpešto (1.776.000 prebivalcev, vključno z obrobjem 3.300.000) v deželi z desetimi milijoni prebivalcev. Velikost mestnega območja znaša 461,65 km², gostota prebivalstva pa 443/km². Debrecen je glavno mesto okrožja Hajdú-Bihar, zaradi univerze, zgodovinskih znamenitosti, bolnišnic in mednarodnega letališča pa tudi regionalno središče znanosti, tehnologije, kulture, zdravstva in transporta. V regiji so še tri zgodovinsko in kulturno pomembna mesta s svojimi mestnimi gledališči: 50 km oddaljeno mesto Nyíregyháza (119.000 prebivalcev), 100 km oddaljeni Miskolc (165.321 prebivalcev) ter 120 km oddaljeni Eger (56.330 prebivalcev). Treba je omeniti tudi mesto Oradea v Romuniji, ki ima madžarsko govoreče prebivalstvo, univerzo z madžarskim učnim jezikom in madžarsko gledališče. Mesto Oradea je iz Debrecena zdaj lahko dostopno (70 km, ena ura), kar je vredno omembe, saj med mestoma in državama obstajajo živahne industrijske, turistične in kulturne (med drugim tudi gledališke) vezi.

Budimpešta, glavno mesto Madžarske, ki je sedež vseh najpomembnejših upravnih in kulturnih institucij, leži 230 km zahodno, poltretjo uro vožnje z vlakom ali avtomobilom. Ljudje iz debrecenske regije se večkrat odpravijo v to metropolitansko mesto, da bi si ogledali kulturni program, zlasti glasbene in gledališke dogodke.

Mesto s pripadajočo regijo so različne etnične skupine naseljevale že v antičnih časih pa tudi ob prihodu madžarskih osvajalskih plemen v 9. stoletju. Ime mesta je bilo prvič omenjeno leta 1235 kot Debrezun. Do zgodnjega 16. stoletja je bil Debrecen pomembno trgovsko mesto, ki je služilo kot trgovska povezava med Poljsko in Transilvanijo; trgovalo je z vinom, pšenico, živino in konji, in sicer tako z Zahodom (Nemčijo) kot Vzhodom (Rusijo).

V otomanskem obdobju na Madžarskem (1541–1693) se je Debrecen, ki je bil blizu meje in brez mestnega obzidja, pogosto znašel v težkem položaju. Izkusil je vladavino otomanskega cesarstva, katoliških Habsburžanov in transilvanskih knezov. Posledica tega je bila odprtost prebivalstva, in Debrecen je precej zgodaj sprejel protestantsko reformacijo. Debrecen so imenovali tudi »kalvinistični Rim«, in sicer zaradi